

De commons: burgers bouwen eigen structuren

Dirk Holemans

Wie zich laat leiden door het politieke debat in de Wetstraat, krijgt de indruk dat er maar twee manieren zijn om zaken te organiseren in onze samenleving. Ofwel neemt de overheid het in handen, ofwel laten we het aan de markt over. En rechtse regeringen stimuleren vooral het laatste.

Dezelfde indruk krijg je ook op Europees niveau, waar de Europese Commissie landen als Griekenland verplicht tot privatiseringen – zeg maar uitverkoop – van overheidsstructuren zoals complete havens. Andersom pleiten ‘oudlinkse’ denkers voor het hernationaliseren van bijvoorbeeld de energieproductie.

Vanuit ecologisch standpunt is dit debat tussen twee mogelijkheden een te schraal debat, dat ook niet getuigt van geschiedkundig inzicht. Historisch is er altijd een derde alternatieve organisatievorm aanwezig geweest in onze samenleving die we kunnen omschrijven als de *commons*. Deze term valt niet te reduceren tot wat we in het Nederlands omschrijven als ‘gemeengoed’. Hiermee doelt men op het goed dat gemeenschappelijk beheerd wordt, zoals bijvoorbeeld een stuk weide, dat vroeger omschreven werd als ‘meente’. Meteen is wel de oorsprong van de term ‘gemeente’ duidelijk’.

Commons omvatten altijd drie bouwstenen: inderdaad het gemeengoed (kan ook softwarecode zijn of een culturele traditie, heeft dus niet materieel te zijn), maar daarnaast ook specifieke regels die het beheer van het gemeengoed regelen, en als derde uiteraard ook de groep mensen die het gemeengoed gebruikt en beheert. Je kan dan ook spreken van een ‘grammatica van de *commons*’, net zoals de overheid gekenmerkt wordt door een aantal vaste regels en afspraken.

De laatste tien jaar zien we een revival, of misschien nog accurater om te schrijven ‘een herontdekking’ van de *commons*. Zo stond reeds in *Oikos 62* een artikel over De Buren van de Abdij, een groep buurtbewoners in Gent die als *commoners* het beheer op zich namen van een van de historisch belangrijkste plekken van Gent, de Sint-Baafsabdij. Vorig jaar organiseerde Pulse, het transitienetwerk van de Vlaamse cultuursector, een Trefdag die volledig gewijd was aan de *commons*. Op die dag stelden onder meer drie nieuwe

stedelijke *commons* initiatieven zich voor. We zijn erg tevreden dat deze initiatiefnemers bereid waren hun verhaal uit te schrijven voor Oikos. De drie initiatieven laten al meteen zien hoe verscheiden *commons* kunnen zijn. En hoe hierbij een aantal vragen opduiken die de komende jaren best verder uitgediept worden.

Om er twee te noemen. Hoe zit het ten eerste met de verhouding tussen de overheid en deze burgerinitiatieven? Politici hebben nogal de neiging om zaken naar zich toe te trekken, of anders, aan de markt over te laten. Niet toevallig worden de laatste decennia gekenmerkt door heel wat pps-constructies: *publiek-private samenwerking*. Nu dat burgers slagkrachtige nieuwe initiatieven nemen, is er nood aan de ontwikkeling van wat ik omschrijf als pcs-constructies: *publiek-civiele samenwerking*. Het voorbeeld van de Buren van de Abdij is hier een mooi voorbeeld van. De overheid stelt zich hier op als een partnerstaat, stimuleert en ondersteunt burgerinitiatieven.

De tweede vraag gaat over de volhoudbaarheid van *commons*. Uit historisch onderzoek blijkt dat *commons* flexibele instituties waren, die zich konden aanpassen aan veranderende omstandigheden en zo een lange levensduur kenden. Deze vraag stelt zich opnieuw vandaag: hoe kunnen we de nieuwe *commons* organiseren, zodat ze geen voorbijgaand fenomeen zijn, maar duurzame instituties waarmee burgers aan de toekomst bouwen?

Last but not least: een pleidooi voor de *commons* houdt helemaal geen pleidooi in voor een kleine overheid, een minimale staat. Het is integendeel een oproep voor een rijk democratisch debat waar we openlijk afwegen welke van de drie organisatievormen die we kennen in onze samenleving (publiek, privaat en *commons*), het best inzetten voor het vervullen van bepaalde menselijke noden en doelstellingen. Waarbij ook de markt, in het juiste kader, een rol blijft spelen. Ik ben blij dat de bakker op de hoek van mijn straat zelf het vrij initiatief nam om met zijn zaak te starten. En om het concreet te maken op de schaal van een sector: de privatisering in ons land van de energiesector – we zouden bijna kunnen spreken van het energiebeleid – heeft niet geleid tot het realiseren van maatschappelijke doelstellingen, zoals de transitie naar de productie van hernieuwbare energie.

In die zin is het goed dat de overheid terug de regie en een deel van het initiatief naar zich toe haalt. Maar wie blind pleit voor een zo groot mogelijke overheid, doet afbreuk aan het toenemend aantal burgers in Europa die energiecoöperatieven oprichten of er aandeelhouder van worden. Enkel in een pcs-constructie ontstaat de mogelijkheid van een trendbreuk, zoals nu in Duitsland het geval is met de *Energiewende* naar duurzame

stroom. Daar halen burgercoöperatieven de Duitse Electrabels van hun sokkel, wat de machtsverhoudingen grondig door elkaar schudt.

In dit democratisch debat mogen we niet uit het oog verliezen dat elk van de drie organisatievormen staat voor specifieke sociale verhoudingen. De overheid staat in principe voor universele dienstverlening en rechtsgelijkheid, elke persoon heeft er als burger gelijke toegang toe. De markt geeft ruimte aan het vrij initiatief met het concurrentieprincipe als regulerend principe. En als ten derde burgers zichzelf organiseren, staan principes als verbondenheid en zorg centraal.

Zo schrijven de mensen van een oudercrèche in Utrecht: 'Als ouders runnen wij de crèche volledig samen. Iedere ouder staat een dag(-deel) op de groep en vervult daarnaast extra taken, zoals PR, klussen of inkoop. Onze crèche draait op enthousiasme, betrokkenheid, vertrouwen en goede afspraken.' Een belangrijke meerwaarde van een dergelijk initiatief is dat het mensen samenbrengt zonder dat het meest verdelende in onze samenleving een rol speelt: koopkracht. En het lijkt me ook dat we vooral waarden als betrokken en vertrouwen nodig hebben in de huidige tijd. Maar het citaat bevestigt ook de kern van *commons*: goede afspraken maken.